

Використання функціональних особливостей мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів в освітньому процесі

Анотація. У статті проаналізовано виховний потенціал мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів як засобу формування та розвитку ціннісних якостей особистості; розкрито естетично-терапевтичні можливості впливу на людину. У дослідженні освітлено багатофункціональні особливості мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів, які ефективно покращують освітній процес і результативно підсилюють національне, патріотичне, естетичне виховання, а також генерують та поглиблюють творче, креативне мислення.

Ключові слова: декоративно-ужиткове мистецтво, народна іграшка з природних матеріалів, виховання, освітній процес, розвиток особистості.

Abstract. The article analyzes the educational potential of the art of making a folk toy from natural materials as a means of forming and developing valuable personality qualities; the aesthetic and therapeutic possibilities of influence on a person are revealed. The study sheds light on the multifunctional features of the art of making folk toys from natural materials, which effectively improve the educational process and effectively strengthen national, patriotic, aesthetic education, as well as generate and deepen creative thinking.

Keywords: decorative and applied art, folk toy made of natural materials, education, educational process, personality development.

Постановка наукової проблеми. Теперішній час кардинальних змін в усіх сферах життя України вимагає докорінних змін і в підготовці висококваліфікованих, креативних фахівців у сфері мистецької освіти.

У пошуках шляхів удосконалення освітнього процесу все частіше педагоги звертаються до новітніх різноманітних сучасних методологій. Але, разом з тим, величезний освітній потенціал прихований і в українській народній педагогіці, яка здатна сформувати і розвивати ціннісні якості особистості. Такий величезний потенціал приховує в собі українське народне мистецтво виготовлення народної іграшки з різноманітних природних матеріалів. Адже у народній іграшці відображені світогляд, характерні національні особливості, розуміння краси й погляд на довкілля. Відтак іграшка є ефективним засобом виховання молодого покоління, способом збереження та безперервної передачі з роду в рід споконвічних традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання мистецтва як засобу виховання особистості відображена в наукових працях І. Зязюна, Б. Неменського, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Шацького, Р. Шульги, Я. Чепіги, В. Андреева, І. Бега, П. Блонського, М. Боришевського, Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Максименка, Б. Теплової, І. Богуславської, Л. Фірсової тощо. Педагогічний потенціал українського народного мистецтва розкрили у своїх наукових працях Є. Антонович, В. Скуратівський, М. Стельмахович, Л. Оршанський, С. Стадник, а виховний потенціал мистецтва народів світу став предметом дослідження в працях А. Алексюка, М. Лещенко, О. Сухомлинської, О. Савченко тощо.

Проте, питання використання мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів як потужного засобу виховання підростаючого покоління практично зовсім не розкрито. Тому **метою** нашого дослідження є вивчення виховного потенціалу мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів, а **завданням** статті є розкриття функціональних особливостей мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнято вважати мистецтвом галузь людської культури, в якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються його узагальнені сенси. Традиційно мистецтво поділяється на літературу, образотворче,

декоративно-ужиткове, сценічне, музику та архітектуру.

В широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність [1].

У найзагальнішому значенні мистецтвом називають майстерність, застосування та результат якої приносять естетичне задоволення. Енциклопедія Британіка дає таке визначення: «Спосіб експресії, що використовує майстерність чи уяву для створення естетичних об'єктів, ситуації або дій, якими можна поділитись з іншими людьми». Таким чином, головним критерієм визнання діяльності чи її результатів мистецтвом є здатність викликати відгук в інших людей [2].

Визначальною характеристикою мистецтво є те, що воно послуговується знаками речей, істот, явищ конкретної дійсності, поєднаними з певними узагальненими сенсами. Такі знаки називаються художніми образами. Кожен художній образ поєднує той чи той фрагмент дійсності з універсальними значеннями. Таким чином, мистецтво ніколи не копіює дійсність цілком, а лише більшою чи меншою мірою наслідують її, натомість додаючи суто людських характеристик тому, що зображає. Мистецтво створює додатковий шар реальності, в якому надає людині більше свободи. Мистецтво дозволяє експериментувати, зображати не лише дещо складно реалізоване чи заборонене, а й ще неіснуюче чи неможливе [1].

Як визначалось раніше, одним з видів мистецтва є декоративно-ужиткове мистецтво, яке являє собою один із видів художньої діяльності, твори якого поєднують естетичні та практичні якості. Декоративне означає «прикрашати». Ужиткове ж означає, що речі мають практичний вжиток, а не лише є предметом естетичної насолоди. Головне завдання декоративно-ужиткового мистецтва – зробити гарним речове середовище людини, її побут. Краса творів ужиткового мистецтва досягається завдяки декоративності. Декоративність є єдиним можливим засобом вираження змісту та художньої образності. Поділ декоративно-ужиткового мистецтва на жанри здійснюється за призначенням предмета – народна іграшка меблі, одяг, посуд тощо, за технікою виконання – плетіння, різьблення, ткацтво, розпис, за матеріалом – солома, рогіз, пташині яйця, дерево, кераміка, текстиль, камінь, лоза, тобто використання природних матеріалів; метали та їх сплави, пластмаси, скло, порцеляна, папір та ін., тобто використання штучних, винайдених людиною матеріалів [12].

Розглянемо ретельніше мистецтво виготовлення народної іграшки з рослинних матеріалів. Воно охоплює виготовлення фігурок людей та різноманітних тварин із соломи, кукурудзяного листа, листа рогозу. Цей вид народного українського декоративно-ужиткового мистецтва є стародавнім, коли в кожній родині старші члени для дітей або разом з дітьми виготовляли різноманітні фігурки людей або тварин. З одного боку це були забавки для дітей, а з другого – це предмет або засіб виховання дитини, коли дитина пізнає оточуючий світ, себе в цьому світі.

Отож, проаналізуємо теоретичну сторону мистецтва виготовлення народної іграшки з рослинних матеріалів, його величезний виховний і освітній потенціал. Для цього розглянемо функції мистецтва виготовлення народної іграшки з рослинних матеріалів.

Суспільно-перетворювальна та компенсаторна функція передбачає залучення учасників освітнього процесу до цілеспрямованої творчої діяльності створення фігурок людей або тварин, в ході якої відбувається трансформація особистістю фактів дійсності, матеріалу та самої людини. В мистецтві виготовлення народної іграшки втілюються ідеали, відбувається рух у напрямку досягнення бажаного, компенсація певної неповноцінності життя людини.

Пізнавально-евристична функція мистецтва виготовлення народної іграшки передбачає пізнання дійсності співвідносно з людиною або з тваринами, в усьому багатстві форм, що сприймаються людською чуттєвістю. Завдяки цьому мистецтво здатне відкривати нове у вже відомому. Мистецтво виступає засобом просвіти, передачі досвіду, фактів життя, а також засобом навчання, передачі навичок мислення, узагальнення системи поглядів.

Художньо-концептуальна функція мистецтва виготовлення народної іграшки дозволяє побачити у художніх творах уявлення митця про світ у цілому. Через твір певна цілісна

концепція подається у чуттєво сприйманих формах, де емоційно втілені уявлення про світ, людину та її місце у світі.

Функція передбачення. Учасники освітнього процесу, створюючи фігурки людей або тварин, можуть прогнозувати майбутнє своїх створених образів, діючи подібно до інтуїції. Однак важливішими вважаються соціальні передбачення, прогнози щодо майбутнього людини та суспільства. Особливий інтерес тут складають утопії та антиутопії, але потенціалом до передбачення володіє мистецтво в цілому.

Інформативна та комунікативна функція. Кожен твір мистецтва є знаковою системою, тож має свій код, розшифрування якого полягає в особливостях культури, що породила твір. Художнє спілкування являє собою обмін культурними змістами, що зумовлює залучення до певної культури, отже – не тільки знання своєї культури, але й знайомство з культурою інших народів та епох. Мистецтво здатне об'єднувати людей, особливо через катарсис – процес «очищення» за допомогою виникнення схожих почуттів. Мистецтво дозволяє пережити досвід інших людей, тим самим розширюючи історично обмежений досвід життя особистості.

Сугестивна функція. Мистецтво здатне навіювати певний склад думок та почуттів, оскільки діє безпосередньо на почуття глядачів, мінаючи бар'єри раціонального мислення. З огляду на це воно є важливою складовою ідеології. Мистецтво здатне здійснювати як конструктивний, так і деструктивний вплив на особистість і суспільство.

Естетична функція. Мистецтво ціннісно орієнтує людину в світі, сприйняття творів мистецтва спонукає до подальшої творчості. Мистецтво пробуджує в людині творця.

Гедоністична функція. Мистецтво приносить задоволення, всі явища мистецтва співвідносні з естетичними цінностями. Джерелом естетичної насолоди є художня форма, яка перебуває в гармонійній єдності зі змістом. Залучення до творчості та ігровий аспект, присутній при сприйнятті художнього твору, здатні викликати почуття радості [3].

Екологічна функція мистецтва враховує збереження природних ресурсів і збереження та покращення екології навколишнього середовища.

Висновки. Враховуючи вищесказане, можна зробити висновки про те, що мистецтво виготовлення народної іграшки є специфічним засобом виховного і освітнього процесу, в якому учасники цього процесу, виготовляючи іграшки з рослинних матеріалів за народними традиціями, пізнають, вивчають оточуючий світ, пізнають себе в цьому світі, свій народ, духовно збагачуються, формують і розвивають звичку творчо мислити, креативно діяти і естетично перетворювати світ. Отже, питання використання мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів з виховною та освітньою метою не достатньо розкрито. Подальшого вивчення потребує розроблення методичного аспекту для організації виховного та освітнього процесу засобами вивчення мистецтва виготовлення народної іграшки з природних матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис. 2002. С. 380-381.
2. Elkins, James «Art History and Images That Are Not Art», The Art Bulletin, Vol. 47, No. 4 (Dec. 1995)
3. Естетика: Навч. посіб. / М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова, В.О. Лозовой та ін.; За ред. В.О. Лозового. Київ: Юрінком Інтер. 2003. с. 114-117.
4. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 244 с.
5. Грушевський М. Дитина у віруваннях і звичаях українського народу. К.: Либідь, 2006. 256 с.
6. Кириченко Р.О. Я козачка твоя, Україно. Полтава: ВАТ «Вид-во «Полтава», 2003. 256 с.
7. Кіт Г.Г., Тарасенко Г.С. Українська народна педагогіка. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ПП «Едельвейс і К», 2008. 302 с.
8. Найден О. Народні ляльки Середньої Наддніпрянщини. Регрес і регенерація в народному мистецтві: Колективне дослідження за матеріалами Третіх Гончарівських читань / Відп. ред.

М. Селівачов. К.: Музей Івана Гончара; Родовід, 1998. С. 141-149.

9. Найден О. Українська народна іграшка. К.: АртЕк, 1999. 256 с.

10. Програма гуртка «Фольклорна лялька» / Укл. Л.М. Божко. К.: ІЗМН, 1997. 82 с.

11. Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. К.: Либідь, 2007. 400 с.

12. Эльконин Д.Б. Психология игры. М.: Педагогика, 1978. 240 с.

13. Українське народне декоративне мистецтво: навч. посіб. / Р.В. Захарчук-Чугай, Є.А. Антонович. К.: Знання, 2012. 342 с.